

שרצים באים לנחמו (יג) מותר לומר להם לכו לנתיבכם לשלום (יד) דלכבוד רבים שרי (נ"י) פרק אלו מגלחין ונהגות מ"י ונמדדו הלכות אגל) ויש מקילין האידנא (טו) בשאלת שלום האבל (טז) לאחר ל' ואין טעם להם (יז) אם לא שיתלקו לומר שזה מה שאנו נוהגים (יח) לא מקרי שאלת שלום שצמיחה (סגרת הרב) ועיין בא"ח סימן (פ"ג) [פ"ט]: ב. * המוצא את חבריו אבל בתוך ל' יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו. לאחר ל' יום שואל בשלומו ואינו

דברי סופרים

שכתב שאין להרבות דברים עם האבל ולא ידבר עמו אלא לזורק, והיינו כדי שהאבל לא ירבה בדברים וכדמשמע בבבא מציעא הגר"א שם. [ומ"מ אם המנחמים מדברים עמו שיחת חולין מותר משום כבוד הבשרות אע"פ שעי"ז מפכת קצת את הצער. כ"כ ביוסף דעת ס' שע"ז עי"ש]. ובכרכור דף ו' ב' "אמר רב פפא אגרא דבי טמיה שחיקותא" (כט) פירוש השכר של בית האבל שחיקותא שאסור לו להרבות דברים, שאם מרבה דברים נראה כמי ששכח צעריו (ל) או שמא יבא לידי שחוק וקלות ראש ויתגנה על הבשרות, וגם המנחמים את האבל אין להם להרבות בדברים כדי שלא יבוא האבל לידי שחוק ויתגנה בפניהם. (יג) מותר לומר להם לכו לבתיכם לשלום. (לא) וז"ע אם מותרים אף הם להשיב לו שלום. ואם יש אצלם רבים והמנחמים אינם רבים (נב) מתבאר שאסור להם לומר שלום לאבלים. (יד) דלכבוד רבים שרי. (נג) אפילו בג' ימים ראשונים. (טז) בשאלת שלום האבל. ע"ל אביו ואמו לאחר שלשים [ש"ך]. (טז) לאחר שלשים. בדרכי משה כתב שנהגים האידנא לשאול בשלום אבליהם לאחר שבעה, וכאן שינה וכתב לאחר שלשים [באבל על אביו ואמו] [ומבואר בש"ך דדוקא לאחר שלשים מקילין ולא חוץ שלשים עי' בסמוך סק"ז] וז"ע [וכבר עמד בזה ביד שאל ועוד אחרונים]. ועי' ריטב"א בסוגיא דף כ"א ב' שכתב ג"כ "ועכשיו נהגו העולם קולא בדברים אלו" ויש לפרש דבריו דקאי רק על אחר שלשים עי"ש. (יז) אם לא שיחלקו וכו'. ובאמת אין זה טעם נכון דא"כ חוץ שלשים נמי, (לד) ולא מצינו לשום פוסק שחילק בכך [ש"ך]. וכמדומני שעכשיו גם בתוך

שלשים אין נוהגין בזה ואולי הוא מטעם זה [ערוך השולחן]. והנה משמע שמסקנת הרמ"א שאין להקל בזה וכן דעת הש"ך והרמ"א [וכן סתם בחכמת אדם כלל קס"ה סעיף י"ב]. [אלא שאין למחות ביד המקילין בזה]. אבל בדרך החיים סתם (לה) לאחר שלשים גם אחרים שואלין בשלומו אפילו הוא אבל על אביו ואמו. וכן כתב הט"ז או"ח סי' תרנ"ו סק"ג בדעת הרמ"א כאן, וכן ביאר דבריו בפמ"ג שם, וכתב שכן הוא המנהג באמת, [ועי"ש בא"ח סק"ח]. וכ"כ בקיצור שו"ע (סי' ר"י סעיף ו') [ומ"מ אף שכן נהגו במקומות אבל אין זה מנהג בכל מקום כמבואר במ"ב סי' תרנ"ו סק"א ועי' בעמ"ד סקמ"ו]. (יח) לא מקרי שאלת שלום שבימיהם. במ"א (סי' תקנ"ד סק"א) פירש כוונת הרמ"א שאף מה שאנו אומרים שלום לא היו שאלת שלום שצמיחה. והקשה דהא בטור בסיומן זה הביא בשם ירושלמי שאמירת "שלום עליכם" היא בכלל שלום שאסור לאבל, וגם חז"ל אמרו שאמירת שלום תלמיד לרבו הוא שלום עליך רבי, ולכן מסיק שאין להקל בזה. אבל באמת דברי הרמ"א אינם מובנים כי בדרכי משה כאן כתב שהאריך בזה באו"ח סי' פ"ט, ושם מבואר ב' דברים, חדא דדוקא פריסת שלום ע"י כריעה אסור אבל בפה מותר. ועוד כתב שם דדוקא כשמוכיר שלום משום ששמו של הקב"ה שלום, אבל מותר לומר נפרא טבא. וכן כתב בבאר היטב שלשני טעמים אלו נמכוון הרמ"א כאן. גם בא"ח שם (סק"א) כתב שכוונת הרמ"א כאן (לו) על נפרא טבא דנהיגין האידנא דלא מקרי שאלת שלום. [והיש מקילין שכתב הרמ"א הוא מה שמבואר בספר לקט יושר (עמוד 110) לענין

עמק דבר

שהש"ך הבין דברי הרמ"א דבסמוך, וז"ע. (לה) וביד שאל הביא בשם הדרכי החיים דבזמן הזה מותר בשאלת שלום, וממה עליו שהרי רק לאחר שלשים מותר, וז"ע בדרכי החיים כתוב להדיא דוקא לאחר שלשים. (לו) והדברים תמוהים דהא בדרכי משה מסיק שמעשה דר"ע שאמר למנחמים לכו לנתיבכם לשלום, ואמרינן בגמ' דההיתר בזה הוא משום דלכבוד רבים שאנו, משמע שלא הימיר רק משום דהוא לכבוד רבים ולא משום דלא היו שאלת שלום שצמיחה, עי"ש, הרי להדיא דמה שכתב מחלה דשלום

(כט) שכלי הלקט סי' כ', ובמהרש"א שם נדחק בפירושו. (ל) מניא רבתי. (לא) עי' בד"ס סק"ח שכתבנו דהיא שמואל לאחר לומר שלום מותר להשיב לו, כיון שחייבים להשיב, אבל כאן אפשר שאמירת לכו לנתיבכם לשלום אינה מחייבת להשיב עליה. (לב) דדוקא האיסור שעל האבל שהוא משום דוס החירו לכבוד הרבים, משא"כ האיסור שעל אחרים שהוא משום שאין האבל שרי בשלום. (לג) ב"ח. וכ"כ בראב"ן. (לד) לפי מה שיבאר בסמוך מצינו שהפוסקים חילקו בזה לענין אמירת שלום קודם התפלה. וכנראה

בירור הלכה

כך אצלי שאני שוכרה וארפאנה כדי שחדע שסממנין שלי יפין, וקמ"ל דחוק י"ב חודש אף שכבר עברו שבעה ואין מצינו לנחמו מ"מ אין זה בגדר חיתה המכה ורשאי לנחמו דבריו. דכל זמן שאנו שואל בשלומו הוא בגדר לא חיתה המכה. והוא מה דנקטו חז"ל דין זה בלשון המוצא את חבריו אָבֵל וכו', כלומר דאיידי צמי של דיע שמת לו מת ולא ניחמו חוץ שבעה, רק לאחר שבעה מצאו כשהוא אבל, דככה"ג דרך העולם שמתחלה מוכיר שם המת, ואומר שמעתי שמת לך מת ומנחמו, ולכן ס"ד דיש

* המוצא את חבריו וכו'. דלאחר שבעה אין מצינו לנחם [וכמדומה בסיומן שז"ט סעיף א' וסעיף ב']. אך אם מוצא אותו, מדבר עמו תנחומין. ונראה דאף במוצא אותו היו רשות ולא חובה. וקמ"ל דאע"ג דלאחר שלשים בשאר קרובים ולאחר י"ב חודש באב ואם יש קפידא שלא ינחם אותו דבריו, כלומר שלא יחיר לו שם המת וינחמו, וכדאמר ר' מאיר בבבא מציעא, דהמוצא את חבריו אָבֵל לאחר י"ב חודש ומדבר עמו תנחומין למה הוא דומה לאדם שנשברה רגלו וחיתה מצאו רופא ואמר לו

בירור הלכה

קודם הרגל הא קיימ"ל הרגל מצטל גזרת שבעה ושלשים לענין כ"א יום, דלאחיה לורך הוסיף שגם לענין שלשים מהני הרגל, דבשלמא אם היה מצטל לגמרי גזרת שלשים נוחה, אבל הרי אינו מצטל לגמרי גזרת שלשים רק לענין מנין הימים, ומה ענין זה לענין ניהוס.

וע"כ נראה כוונתו שצא לאפוקי שלא תאמר דהא דרגל מצטל אצלות הטעם הוא דכיון שאי אפשר לחייב אצלות ברגל לכן בטלו חו"ל האצלות, אבל הצער והאבל שבלב האבל הוא כמו חוץ שבעה שהרי לא עברו עדיין שבעה ימים, וא"כ היה מקום לומר דאפילו מת קודם הרגל והרגל מצטל שבעה יש מזה לנחמו, ולכן כתב ד"א, דהא חזקן שהרגל מצטל גם גזרת שלשים לענין מנין הימים, דהג הסוכות ושמיני עצרת ושעה אחת שקודם הרגל נחשבים לכ"א יום, והרי ככה"ג שהרגל חל חוץ שבעה אין הרגל מצטל גזרת שלשים וברגל עצמו נוהג ג"כ גזרת שלשים ולמה לענין מנין הימים אמרו שהרגל מהני, אלא ע"כ דשמחת הרגל גורם להשכיח הצער והאבל מלבו כאלו עברו כבר כך וכך ימים [וכעין מה שאמרו במי שמחה אשתו דשמחת ג' רגלים משכיח אהבת הראשונה ע"י ס"י ש"צ] וכיון דהוי כאלו עברו ממש שבעה ימים לכן אין מזה לנחמו ברגל, שהוא כבר מנוחם ועומד בשיעור שאין בו כבר מזה לנחמו.

ובדעת רש"י אף אם נאמר שחולק על רב האי גאון וס"ל דאף כשצטלה גזרת שבעה יש מזה לנחמו, מ"מ אין ראיה דס"ל דעלמא דאף אחר שבעה יש מזה, רק ככה"ג שעדיין לא עברו שבעה ימים מהקצורה, רק שהרגל מצטל גזרת שבעה, שמבואר בפוסקים דכל מה שנוגע לנשמה יש עליו דין שבעה, כגון לענין קדיש דיש לו קדימה של בן שבעה, וכן נר נשמה מדליקין כל אותן שבעה ימים, ע"י מ"ב ס"י תקמ"ח ס"ק נ"ב, ובסימן ש"ט ד"ס סק"ד, בזה ס"ל לרש"י דה"נ לענין ניהוס אצלים, כיון דניהוס אצלים הוא גם חסד עם המחיים יש מזה לנחם כל אותם הימים, אבל אחר שעברו שבעה ימים מהקצורה אין ראיה שחולק על רב האי גאון. ונגם מדברי רב האי גאון משמע דיותר סבירא יש לחייב בניהוס ככה"ג שהרגל מצטל גזרת שבעה, וזהו מה שכתב "אבל אם מת לפני הרגל אפילו שעה אחת" דמשמע דבמת שעה אחת לפני הרגל יש בזה רבותא יותר והיינו משום שעדיין לא עברו שבעה מהקצורה.

אכן כיון שהפוסקים לא הזכירו בדבריהם רק לענין קדיש ונר נשמה, ולא כתבו שגם לענין ניהוס אצלים אין הרגל מצטל גזרת שבעה, משמע דלא ס"ל כן.

וליישב דברי רש"י, נראה, דהנה המ"א ס"י רמ"ט סק"ג עלה בדעתו לומר, דהא דתנן במשנה הנ"ל "ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו" איירי בחוה"מ ולא בערב פסח, אלא שכתב דאי אפשר לומר כן, דהא אין עושין סעודת אירוסין בחוה"מ, עיי"ש. ובמחצית השקל ביאר דבריו, דלכאורה אין ס"ד דאיירי בחוה"מ, הא בחוה"מ לא מהני ביטול בלב, ואיך אמר החנא שמצטלו בלבו, וכן הקשה בל"מ, ומירך במחצית"ש דיש לפרש הא דתנן ונוכר שיש לו חמץ בביתו איירי בעיסה שעדיין לא החמיצה ומצטלו קודם שיחמץ, שהרי כה"ג ממש מוקי הגמ' שם דף ו' א' הא דחניא היה יושב בבית המדרש ונוכר שיש לו חמץ בחוץ ביתו מצטלו בלבו, עיי"ש. וע"י עוד שם מה שמירך באופן אחר.

וע"י עוד בל"מ מה שהקשה על מ"א דמחנ"י משמע דאיירי בערב פסח דומיא דרישא דאיירי בהולך לשחוט פסחו.

אך כל זה בזה שנוגע לפירוש המשנה, אבל דברי רש"י ודאי יש לפרש דקאי בחוה"מ, שהרי רש"י לא כתב כן בפירוש המשנה, אלא דינא קאמר דלשבות שביחת מזה דיתו כהולך לשחוט את פסחו שהדין הוא שאם כשיחזור לבער חמיו יפסיד מצותו אינו צריך לחזור אלא מצטלו בלבו, ואם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו צריך לחזור ולבער ואח"כ יחזור למצותו [דאף ככה"ג שעדיין לא החמץ צריך לחזור ולבער כמבואר מדברי

קפידא שלא יחזיר לו שם המת שלא יהא כמו הרופא שאמר לחולה בא אצלי שאני שוכרה וארפאנה, קמ"ל. אבל מזה ניהוס אצלים שחייבו חו"ל הוא רק חוץ שבעה. ואף דודאי אם יש לורך לנחמו יש בזה משום מזה גמילות חסד ומשום ואהבת לרעה כמון ע"י ריש סימן ש"ט ד"ס ס"ק א', אבל המלה הפרטית שחקנו חו"ל לנחם אצלים זהו רק חוץ שבעה.

וראיתי להגר"מ בראנדסדארפער שליט"א בשו"ת קנה בושם ח"ג שכתב בפשיטות דאף אחר שבעה איכא מזה לנחם אצלים, ועפ"י י"ש מה ששאל שם לבאר דברי רש"י בפסחים מ"ט א' דתנן התם ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונוכר שיש לו חמץ בחוץ ביתו, אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו, יחזור ויבער, ואם לאו מצטלו בלבו וכו', ולשבות שביחת הרשות [שהיה הולך להחשיך על החמץ לעשות עירובי תחומין לקנות שביחת שם כדי שיהא לו משם ולהלן אלפיים אמה לילך למחר שם לדבר הרשות] יחזור מיד.

וכתב רש"י חו"ל: ולשבות שביחת הרשות וכו' אבל לקנות שביחת מזה כגון שילך מחר חוץ לתחום לבית האבל או לבית המשחה היינו כהולך לשחוט את פסחו.

ולכאורה קשה, דאין שייך מציאות בזה לקנות שביחת בערב הרגל כדי לילך למחרת לבית האבל, הרי הרגל מצטל האצלות כמבואר בסימן ש"ט, והרי בערב הפסח קיימין השחא ובכניסת הרגל נפסק האצלות ולא שייך חו"ל לילך למחרת לבית האבל.

ועל כך השיב, דל"ק"מ, כי אף אחר שבעה, או אחר שצטל ממנו גזרת שבעה, איכא מזה לנחמו חוץ שלשים על שאר קרובים וחור י"ב חודש על אב ואם, ושפיר כתב רש"י דהוי מזה.

והשואל חזר והקשה ממה שכתב בספר המנהיג הלכות אחריו ס"י ל"ב בשם רב האי גאון בזה"ל: "ואמר רב האי, הא דאמרו רבנן (סוכה מ"א ב') לנחם אצלים לולבו בידו, כך שמענו מרבותינו, והני מילי בזמן שהמת נפטר ביום טוב או במועד, שמתדיין קרובי המת לנהוג אצלות לאחר החג, ואע"פ שאין אצלות נוהג בחג, חזריו באין אצלו ויושבים עמו ליישב דעתו, ומדמה לה כמי שצא לנחם את אצלים, אבל אם מת לפני הרגל אפילו שעה אחת קיימ"ל דצטלה הימנו גזרת שבעה ושלשים לענין כ"א יום עכ"ל [ר"ל דאע"ג דאם מת לו מת שעה אחת קודם הרגל אין הרגל מצטל אלא גזרת שבעה ולא גזרת שלשים, ע"י ס"י ש"ט ד"ס ס"ק פ"ו, מ"מ גם לענין שלשים מהני הרגל, וכמו שאמר רבינו דף כ"ד ב' יום אחד לפני חג הסוכות ושמיני עצרת שלו הרי כאן עשרים ואחד יום וכמבואר בסימן ש"ט סעיף י"א]. הרי להדיא דאחר שצטלה גזרת שבעה אין מזה לנחם אצלים.

ועל כך השיב, דודאי גם רב האי גאון סובר דיש מזה לנחם אחר שבעה, אלא דס"ל דלא החירו לנחם אצלים ביו"ט אלא כל זמן שלא נהג עדיין שבעה, אבל אם נהג שבעה וצטלה גזרת שבעה לא החירו לנחם אצלים ברגל [וכמו שאמרו בקושי החירו לנחם אצלים בשבת משום דהוי פרהסיא] ובה חולק רש"י וס"ל דאף ככה"ג החירו לנחם ברגל, אבל לכו"ע מזה איכא לנחם אף אחר שבעה.

ולענ"ד אי אפשר לומר כן, שהרי מבואר להדיא בדברי רב האי גאון דהא דאמרינן דמנחמים ברגל אין הכוונה ניהוס ממש, אלא שיושבים עמו ליישב דעתו (וע"י מש"כ בזה בסימן ש"ט בעמ"ד ס"ק פ"א) [וטעמו אפשר דס"ל דענת הרמב"ם שאין אצלות נוהגת כלל ברגל אף לא בדברים שצנינעא, וא"כ הוי כמי שאין כאן אצלים כלל ואין שייך לנחמו], ודבר זה ודאי אינו בכלל ניהוס האסור בשבת ורגל. ודוחק לומר דגזרינן שמה כשישב אצלו יצוא לנחמו. אלא ודאי כוונת רב האי גאון דאחר שצטלה גזרת שבעה אין מזה לנחמו.

ובהכרח ז"ל כן, דלכאורה דברי רב האי גאון ז"ב בזה שכתב דבמת

מדבר עמו תנחומין כדרכו אלא מן הצד שאינו מזכיר לו שם המת אלא אומר לו תתנחם. מתה אשתו ונשא אחרת (יט) אינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין מצאו בשוק אומר לו תתנחם בשפה רפה ובכבוד ראש אבל אם לא נשא אחרת מדבר עמו תנחומין עד שיעברו ג' רגלים ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומים כל י"ב חודש לאחר י"ב חודש מדבר עמו מן הצד: ג. (כ) מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים וכתב הרמב"ם שהאבל נותן שלום לכל אדם בשבת (כא) שהוא מכלל דברים שבפרהסיא: הגה * (כב) ואסור

דברי סופרים

שם אבלים, ושאל זהם, ואמר להם איני יודע מנהג מקומכם אבל שלום עליכם כמנהג מקומי. (לח) ולמדנו מזה שכשצ"ח יודע המנהג מותר שכן הדין שאם יש ספק במנהג מוקמין אדינא. ולא עוד אלא שאינו צריך לשאול ולברר המנהג. אלא שאם במקום שצ"ח משם היו נוהגים אסור היו נותנים עליו חומרי מקום שצ"ח משם. צפמ"ג סי' תרצ"ו (צא"ח סק"צ) נסתפק אם במקום ששואלים בשלומו בשבת הוא דוקא תוך י"ב חודש אבל תוך שלשים לשאר קרובים וכו"ש תוך שלשים לאביו ואמו, אסור, עיי"ש. וצראצ"ן כתב להדיא דבמקום שנהגו לשאול בשבת אפילו תוך שבעה מותר. (כא) שהוא מכלל דברים שבפרהסיא. אבל לשאול בשלום האבל (לנ) אינו אסור מדין אבלות (מ) ולכן אף בשבת אסור במקום שנהגו. (כב) ואסור לשלוח מנות וכו'. (מא) שאין לך שאלת שלום גדול מזה [מהרי"ל סי' ל"א].

ת"צ שכתב שנוהגים לומר גוט נאכט (לילה טוב) ועיי"ש עוד. והנה לפי"ז כיון שהרמ"א מסיק שגם שלום שלנו אסור, מצאנו דאסור אף באמירת פרא טבא וכו"כ צא"ח שם להדיא] ואפילו בלא כריעה. [וגם בלקט יושר שם כתוב שבעל תרומת הדשן ע"ז לא היה אומר גוט נאכט]. אבל לפמ"ש"כ האחרונים [הט"ז והדה"ח והפמ"ג] שנוהגים להקל וכמשי"ח לעיל, הנה לפירוש הא"ר היינו שנוהגים להקל באמירת פרא טבא, אבל באמירת שלום אין מקילין, אבל לפירוש הנ"ל היטב נוהגים אפילו באמירת שלום ממש. (יט) אינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין. מפני כבוד האחרת [מאירי]. (כ) מקום שנהגו להיות שואלים בשלום אבלים בשבת שואלים. (ל) דמדינא מותר כדאיחא בירושלמי רק שיש מקומות שהחמירו בזה. ואיחא בירושלמי, והוצא בפוסקים, שר' אושעיא הלך למקום אחד, וראה

עמק דבר

סי' קע"ב. ועי' עוד לעיל סי' שפ"ד צעמ"ד ס"ק רי"ט מש"כ עוד בשמו. (לח) משורם שי שם. (לט) וכמשי"ח ד"ס סק"ד. (מ) ובשור"ח משורם שי סי' קע"ב נחקקה בזה בחנם. (מא) וכו"כ צי"ח הגר"א צא"ח סי' תרצ"ו. ובלבוש שם כתב הטעם שאין שולחין לו מנות משום שיש לו שמחה בו.

שלנו אינו כמו בימיהם נהוון אף על אמירת "לכו לבחיתכם לשלום". וע"כ צ"ל שכוונתו רק על הסבא הראשונה בלא כריעה מותר, ועל זה הוקשה לו דא"כ למה לא חירצו בגמ' על מעשה דר"ע שהיה בלא כריעה. ולפי"ז אפשר דפרא טבא מותר אף לפי מסקנת הרמ"א. וצ"ע בכ"ז. (לו) משורם שי

בירור הלכה

דהא דמתעסקין עמו הוי מלוא, ע"כ שגם הא דמדבר עמו ניחומין כל י"ב חודש הוי מלוא [אך אולי לא ס"ל להרמב"ם בזה כרש"י אלא אף הא דמתעסקין עמו ברגל לאו מלוא היא].

אלא דבדברי הרמב"ן מצאנו להדיא דהא דמתעסקין עמו ברגל לנחמו מדין אבלות שבעה הוא, והוצאו דבריו צ"ח סי' שצ"ט סק"ב, שהוכיח שגם מקצת אבלות שבעה נהג ברגל מהא דמתעסקין עמו לנחמו, ומאי ראיא הא אפשר דמנחמין אותו מדין אבלות ד"ב חודש, אלא ודאי ס"ל דהא דכל י"ב חודש מדבר עמו תנחומין לא הוי תנחומין ממש, דתנחומין ממש הוא רק בשבעה, וזה דלא כמו שמוצא בדברי רב האי גאון.

ובדעת הרמב"ם צ"ל דס"ל כרב האי גאון, או כמו שכתבנו שהוא מדין חסד עם המתים לחוד.

* ואסור לשלוח מנות לאבל על אביו ואמו כל י"ב חודש. עי' ד"ס ס"ק כ"ג שכתבנו בשם הר"ח דנשאר ימות השנה אסור גם האבל

המ"א והמתלה"ש הנ"ל, ונפק"מ לענין חוה"מ ובגוונא הנ"ל שעדיין לא התמיתה העיסה.

והנה בזה דמוצא בסידור שצ"ט שאם מת לו מת ברגל מתעסקין עמו לנחמו, משמע בערוך השולחן שם דאין זה חובה אלא רשות, שכתב בזה"ל: "וכן מנחמים יכולים לנחמו בימי הרגל" עי' סי' שצ"ט ד"ס ס"ק ל"ז, ודבריו נסתרים מדברי רש"י הנ"ל דמוצא דאף בחוה"מ הוי מלוא. ושם גם הערוך השולחן לא נהוון דהוי רשות, רק כוונתו לבאר דאין בזה אסור משום ניחוס אבלים ברגל, וכיון דמותר שוב הוי מלוא, אבל משמעות דבריו דהוי רשות עיי"ש בדבריו, וצ"ע.

וראייתי כנחצי הגרש"ז איערבך ו"ל על מסכת מו"ק, שעמד ג"כ על קושיא שהזכרנו לעיל לדעת הרמב"ם דס"ל שאין אבלות נהג כלל ברגל אף לא בדברים שצ"ע, וא"כ אינו אָבָל כלל, ומה שייך לנחמו, ומירק דהניחוס ברגל הוא מדין ניחוס ד"ב חודש, וכדאמרין שכל י"ב חודש מדבר עמו ניחומין וזה נהג אף ברגל. והנה לדבריו כיון שנתבאר